

"Det verste du kan gjøre, er ikke å forsøke"

Taler
Gunnar Berge

Dato
10 desember 2002

Sted
Oslo Rådhus

Omstendigheter
Tildeling av Nobels fredspris til Jimmy Carter

- 1 Deres Majesteter, eksellenser, mine damer og herrer, og - ikke minst - årets prisvinner, Jimmy Carter:

I en av sine diktsamlinger skriver den norske lyrikeren Kolbein Falkeid:

5

Du skal ikke klistre fine
øyeblikk opp på veggene
i tankene
og forgylle dem med
lengselen din.

10

Du skal kjøre spettet
hardt inn under arrete
hverdager
og vippe dem opp.

15

En etter en.
Det er derfor
livet har deg på
mannskapslista.

- 20 Årets fredsprisvinner Jimmy Carter står så avgjort på livets mannskapsliste. Han er en av de mest velfortjente og minst omstridte prisvinnere på lenge. I Nobelkomiteens begrunnelse for å tildele Carter årets fredspris heter det:

- 25 "Den Norske Nobelkomite har bestemt at Nobels fredspris for 2002 skal tildeles Jimmy Carter for hans iherdige innsats gjennom flere tiår for fredelig løsning av internasjonale konflikter, for demokrati og menneskerettigheter og for økonomisk og sosial utvikling."

30 Den lange setningen er en følge av at årets prisvinner har bidratt på nesten alle de områder som har stått sentralt i fredsprisens historie gjennom 101 år. Han var politikeren som i sin presidentperiode forsøkte å skape en fredeligere verden. Han var, og er fortsatt, megleren som arbeider for fredelig løsning av internasjonale konflikter. Han var, og er, opptatt av nedrustning og
35 rustningskontroll. Han har vist, og viser, et enestående engasjement for demokrati og menneskerettigheter. Hans humanitære og sosiale virke har vært, og er fortsatt, svært omfattende.

Ikke alle hans anstrengelser har vært like vellykkete. Men, som Carter selv har
40 sagt det, og adoptert som sitt motto: "Det verste du kan gjøre, er ikke å forsøke." Få - om noen - har forsøkt mer enn Carter. Årets fredsprisvinner lever motsatt av hva hans landsmann Mark Twain en gang skrev: "Man glemmer kanskje hvor man har begravd fredspipen, men aldri hvor stridsøksen ligger." Carter glemmer ikke fredspipen.

45 Nobelkomiteen har ikke så ofte hedret mekleren. Det er partene i en konflikt som er mest synlige. Slik var det også på Camp David i september 1978. Men sjelden har en mekler spilt en større rolle enn nettopp da! Gjennom 13 dager og like mange netter viste Carter at megleren på en avgjørende måte kunne bidra til
50 å skape fred mellom Egypt og Israel. Men Carter ville lenger enn fred mellom disse to land. Han ønsket fred i Midtøsten. Han var den første amerikanske president som gikk inn for at palestinerne måtte få sitt eget "hjemland". Han understreket at israelerne måtte stoppe byggingen av nye bosettinger på Vestbredden. Hadde bare partene hørt på Carter også på disse punkter!

55 Selvfølgelig skulle Jimmy Carter blitt tildelt fredsprisen for lenge siden. Det er ingen hemmelighet lenger at den Norske Nobelkomité ønsket å gi ham prisen i 1978, sammen med Anwar Sadat og Menachim Begin. En ren formalitet forhindret at Carter fikk sin velfortjente fredspris allerede da: Han var ikke
60 nominert da fristen løp ut 1. februar. Og ingen av komitémedlemmene nominerte ham på komiteens første møte. De kunne jo ikke vite i februar hva som skulle skje på Camp David i september. I september ønsket komiteen å føye Carters navn til listen, men Nobelstiftelsens statutter gjorde det umulig.

65 Dermed syntes Carter å ha mistet sjansen. Komiteen kunne jo ikke gi også neste års fredspris til arbeidet for fredsavtalen mellom Egypt og Israel. Om Carter

følte dette urettferdig, kan ingen klandre ham. Hvert år siden har spekulasjonene gått om når Carter ville få fredsprisen. Og hvert år har han måtte gi kommentarer til andre som har fått den. Han gjorde det hver gang med den samme sjenerøsitet, men en gang - i et lite utbrudd - sa han:

"Jeg ville bli henrykt, for ikke å si overrasket - om det så skjer bare en eneste gang før jeg dør, om ingen antyder at min skjulte agenda i disse årene er å vinne Nobels fredspris."

Det ble stadig mer åpenbart at forbigåelsen av Carter var i ferd med å bli en av unnlåtelsessyndene i fredsprisens historie. I år kan vi endelig legge alt dette bak oss.

Jimmy Carter fikk bare en periode som USAs president. I et land som så sterkt dyrker ytre suksess, har det hatt sine negative sider. Carter var først og fremst opptatt av å gjøre det han følte var riktig, selv om det, politisk sett, kanskje ikke alltid var det mest formålstjenlige.

I et historisk perspektiv ser vi i dag så mye tydeligere hva som pekte fremover i Carters presidentperiode. Vi ser det i Midtøsten. Vi ser det i Carters virke for nedrustning og rustningskontroll.

Som president iverksatte han riktignok en rekke omstridte rustningsprogram, men det skjedde først etter at han hadde mislyktes i å få Sovjetunionen med på radikale nedrustningsforslag. Carter var overbevist om at supermaktenes våpenlagre var alt for store. Hans såkalte "deep cut" -forslag i 1977 var kanskje ikke så realistisk, gitt Bresjnev og Kremles inngrodde skepsis til dyptgående nedskjæringer.

Men det pekte fremover - mot den type reelle nedrustningsavtaler som har blitt inngått av hans etterfølgere. Carter arbeidet hardt for å forhindre spredning av atomvåpen, selv om det førte til vanskeligheter også i forholdet til nære allierte.

Allerede i tiden som guvernør i Georgia stod megleren Jimmy Carter frem. I en rekke betente rasekonflikter grep han inn for å forhindre vold og i stedet finne løsninger som begge parter kunne leve med. Freden mellom Egypt og Israel var den store triumfen i hans presidenttid. Men han gjorde også opp gammel urett ved å gi Panama-kanalen tilbake til Panama.

Som eks-president har hans meklingsforsøk vært uttallige. Det mest vellykkete var nok i Haiti i 1994. I de aller seneste år har Carter lagt stadig større vekt på å skape et bredere grunnlag for mekling gjennom The International Negotiation Network (INN) - et nettverk som også inkluderer flere fredsprisvinnere.

Kampen for menneskerettigheter er antagelig den tydeligste røde tråd i Carters livsverk - fra hans tid som guvernør i Georgia via presidentårene til hans lange virke som eks-president. Da Carter ble valgt til president, var USAs posisjon blitt sterkt svekket på grunn av krigen i Vietnam og landets støtte til ulike diktaturer rundt om i verden. I en slik situasjon gikk Carter tilbake til arven fra Woodrow Wilson og Franklin D. Roosevelt : USAs aller sterkeste våpen er de idealer landet har stått for i sine beste stunder.

Mange mente Carters kampanje for menneskerettigheter var naiv idealisme og innblanding i andre lands interne anliggender. I dag ser vi klarere hvilken betydning dette arbeidet hadde i Sovjetunionen og i Øst-Europa. Selvsagt var menneskerettighetene også et våpen i den maktpolitiske kampen mot Sovjetunionen. Men Carters innsats for menneskerettigheter i Latin-Amerika og det sørlige Afrika viste at det også dreidde seg om så mye mer.

Carters virke som eks-president bekrefter hvor genuint opptatt han er av menneskerettigheter. Carter og hans medarbeidere ved Carter-senteret i Atlanta, som i år feirer sitt 20 års jubileum, har virket som valgobservatører ved tre dusin valg i 20 land. Senteret har utviklet rutiner som har hatt og fortsatt har stor innflytelse på slikt arbeid rundt om i verden.

Det samme har Carters valgrapporter hatt. I 1989 bidro hans rapport om at valgene i Panama ikke hadde gått lovlig for seg til at president Noriega mistet all regional støtte og ble fjernet. I 1990 overtalte Carter president Ortega i Nicaragua til å godta valgnederlaget. Få kunne på et bedre grunnlag enn Carter forklare, ja overbevise om at et valgnederlag ikke behøver bety slutten på politisk arbeid. Bare få timer etter at Carter hadde fordøyd nyheten om at han var tildelt Nobels fredspris for 2002, så dro han av gårde på et nytt valgoppdrag - denne gang til Jamaica.

Som om ikke megling, menneskerettigheter og nedrustning var nok, har Carter-senteret i samarbeid med andre organisasjoner ledet flere store helsekampanjer. Så langt er det kampen mot guineaorm-infeksjonen som har gitt best resultater.

Da kampanjen startet i 1986, var mer enn 3,2 millioner mennesker i 19 ulike asiatiske og afrikanske land rammet av denne parasitt-sykdommen. I dag er antallet tilfeller redusert med mer enn 95 prosent. De fleste gjenværende tilfeller finnes i det borgerkrigsherjete Sudan. Etter at kampen mot kopper er vunnet, er
150 verden nå i ferd med å utrydde en ny, stor epidemisk sykdom!

Carter-senteret kan også rapportere om betydelig fremgang i kampen mot elveblindhet i Afrika og Latin Amerika. Mer enn 15 millioner vaksinasjoner er gjennomført. Målet er å utrydde sykdommen på begge kontinenter innen 2007.
155

Et tredje program er mer utviklingsorientert. Gjennom Global 2000 arbeider Carter-senteret for å bedre levevilkårene i et tjuetalls fattige, afrikanske land. Spekteret av virkemidler er vidt: fra skogplanting og helsetiltak til introduksjon
160 av nye kornsorter. I dette siste arbeidet har senteret med seg en annen fredsprisvinner, Norman Borlaug. Selv om det synes langt frem, lever håpet om at "den grønne revolusjon" skal gi like gode resultater i Afrika som i Asia og Latin Amerika.

165 En av Carter-senterets grunnprinsipper er at senteret "hjelper andre til å klare seg selv ved å gi dem de nødvendige ferdigheter og kunnskaper til å forbedre sine liv." Dette gjelder ikke bare på det internasjonale plan. For Carter gjelder det i aller høyeste grad også på hjemmebane i USA. Hvert år ser vi bilder av Jimmy og Rosalynn i slummen et eller annet sted i full gang med å bygge boliger for og
170 sammen med de fattige. Mens mulighetene må ha vært store som eks-president til å tjene store penger for seg selv, har Carter gjennom Habitat for Humanity og Atlanta Project svingt hammeren og sagen for andre. Den norske dikteren Arnulf Øverland sier i diktet En hustavle at "Å glede en annen, det er den eneste glede."

175 Rosalynn er alltid ved Jimmys side. Det er vanskelig å tenke seg et amerikansk presidentpar som til de grader har opptrådt sammen i nesten alle sammenhenger. Jimmy Carter sa det i grunnen best allerede i boken Why Not the Best? fra 1975:

180 "Da VI (uthevet her) besluttet oss for å gå inn i politikken, hjalp Rosalynn meg på ethvert punkt. Vi har vært hundre prosent partnere i alle viktige avgjørelser siden vi giftet oss."

Jimmy Carter har alltid vært opptatt av å se fremover. Ikke fordi han trenger å skjemmes over fortiden. Han har mye å være stolt over fra sine fire år i Det Hvite Hus. Men hele tiden setter han seg nye mål. Mange er de fortvilte historikere, også på Nobelinstituttet, som har prøvd å få ham i tale om sin presidentperiode. Han vil heller videre. Han har så mye å utrette. Jimmy Carter anser dette som sin plikt som kristen. Selv som president holdt han sine søndagsskoletimer. Det gjør han fortsatt. Hånd i hånd med hans dype tro går en sjelden religiøs toleranse.

Carters mangesidige arbeid har vært preget av den beste form for kristen optimisme. Mange ganger har Carter fortalt sin søndagsskole i Plains at "Vi vil aldri få vite om noe nytt eller om noe vidunderlig er mulig, uten at vi prøver. La oss klø våre hoder, strekke ut våre sinn og være eventyrlystne. Tjen Gud med djervhet - hvem vet da hvilke undere Herren kan utrette?"

200

I siste avsnitt i begrunnelsen for årets fredspris til Jimmy Carter gikk Den Norske Nobelkomité inn i "dagens situasjon preget av trusler om bruk av makt" og understreket at "konflikter i størst mulig grad må løses gjennom mekling og internasjonalt samarbeid, basert på folkeretten, respekt for menneskerettighetene og økonomisk utvikling." Det er disse prinsippene Carter stadig sterkere har stått for. Det er disse prinsippene Den Norske Nobelkomité håper blir styrende for det internasjonale samfunn i de vanskelige konflikter verden står overfor i dag og vil stå overfor i årene som kommer.

De fleste av oss blir stadig mer konservative etter som vi blir eldre. Det motsatte synes å være tilfelle med Jimmy Carter. Han er i så måte en atypisk pensjonist som bare blir mer radikal og samfunnskritisk med årene. Hans kritikk av makthavere i eget land og utenlands er blitt kraftigere. Vi trenger ikke å være enige i alt han sier for å beundre hans engasjement.

215

Jimmy Carter har så definitivt fulgt rådet fra Dylan Thomas, hans yndlingspoet:

Finn deg ikke fromt i en slik god natt,
Alderdom bør svi og rase mot dagens slutt.

220

Jimmy Carter er antakelig ikke den mest effektive president i USAs historie.

225 Men han er ganske sikkert den beste eks-president landet har hatt. Og viktigst
for oss i dag: Han er en ytterst verdig mottaker av Nobels fredspris.

Jimmy Carter har i aller høyeste grad stått på livets mannskapliste!

© The Nobel Foundation

230

Kilde

nobelpeaceprize.org

Emner

Demokrati, Menneskerettigheter, Nedrustning, Overrekkelsestale

235

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/det-verste-du-kan-gjore-er-ikke-a-forsoke>

240

245

250

255

260